

Håtuna kommun - slutanförande

På Håtuna kommuns vägnar får jag hälsa alla hjärtligt välkomna.

Vid ett tillfälle som detta kanske det kan vara lämpligt med en liten återblick på kommunens skötsel och förvaltning under den tid jag haft möjlighet att genom protokoll och räkenskapsböcker följa detta eller under de senaste 150 åren.

Från bystämmornas tid har jag ej hittat några anteckningar.

Däremot synes fattigvårdens handlingar vara bättre tillvaratagna. År 1800 synes det ha blivit en ny förordning angående de fattiga. Enligt fattigvårdsräkenskaperna för år 1801 uppgick utgifterna för fattigvården till 39 R:d 8 sk. 1802 var utgifterna 17 R:r. På den tiden började räkenskapsåret den 1 maj och slutade den 30 april. Understödstagarna uppdelades i 3 klasser, varav första klassen erhöll 36 sk., andra klassen 24 sk. och tredje klassen 12 sk. per år.

Någon utdebitering för fattigvårdens behov förekom icke. På bröllop, barndop och begravningar insamlades medel. Dessutom synes en viss procent av de dödas kvarlåtenskap ha gått till fattigvården. Avkastningen av Ing. Sämans och Överste Drufvas donationer gick till Nyborgs fattiga. T o m 1802 sköttes fattigvården av pastor Daniel Gust. Stillmarck. Sedan har kyrkoherde Martin Ramsten övertagit fattigvården till 1808. Till 1811 sköttes befattningen av Nåd Pred. J C Sparling. Till 1820 av Carl E. Sandberg. Den 15 januari 1815 emottog fattigvården Bilowska fonden. Den 29 november 1819 finnes en utgiftspost för 2 Lt mjöl till skolbarnen i Håtuna för 1 R:r 37 sk. 4 r. samt 1/2 Lt strömming till dito för 24 sk. Av detta synes framgå att någon sorts skola funnits redan då. Den 10 april 1820 inköptes åter mjöl och strömming till skolbarnen. I övrigt synes större delen av understödet ha utgått till begravningshjälp. Den 20 juni 1821 köptes 400 murtegel till Wetterstens grav för 4 R:r. Det var denne Wettersten, som skänkte Håtuna kyrkas första orgel, vilken sedan användes tills den ombyggdes på agronom P J Högfeldts bekostnad år 1924. Fattigvårdsstyrelsen förvaltar även en fond för Wetterstens grav. En Gustav Ahlbom har skött räkenskaperna till 1823. Sedan

synes prosten Segerquvst ha haft hand om fattigvården till 1845.

År 1845 förekommer åter skolform i det att det från fattigkassan utbetalats 20 R:r till skolmästarelön. Under årens lopp hade fattigkassan undan för undan ökat. Pengarna användes till utlåning åt sockenmedlemmar mot i regel 6 % ränta och med borgen av 2 personer. Det synes ha varit full bankrörelse. År 1845 uppgick intresset eller räntan till 163 R:r 22 sk. 7 r. År 1847 har skolmästarna i Tjusta och Håtuna erhållit 20 R:r var i lön.

År 1847 synes någon förändring ha inträffat. Från detta år finnes en fattigvårdsstyrelse och ordentliga protokoll, det första är av den 5 december och lyder:

"Då ordföranden i dag för första gången hälsade den nya fattigvårdsstyr Ledamöter begagnar han tillfället att uttrycka sin enskilda innerliga önskan, att hvar och en av ledamöterna måtte med allvarligt nit och samvetsgrannhet fullgöra sina åliggande skyldigheter som vore i högsta grad besvärliga men viktiga och ansvarsfulla. Han förberedde dem på det klander och missnöje som tvivelsutan skulle yttras öfver deras åtgöranden; men sådant undgår ingen, aldraminst den, som nödgas verka och hangla för det allmänna bästa; och det vore därför så mycket mer av vikt, att hvar och en, enligt samvete och bästa övertygelse fullgöra sina skyldigheter, som man därigenom, åtminstone för sig själv, stod ren i avsikt och handling. Att bedja Gud om nåd och välsignelse härtill vore således av nöden."

1.

"Ordföranden tillkännagav nu att styrelsen har enligt fattat sockenstämmobeslut, grundat på den Kungl. författningen om sockennämnd, bestämma ett vite för den ledamot, som hädanefter försummar, att utan vid tillfället anmält laga förfall, infinna sig vid styrelsens sammanträden; i anledning hvarav plikten bestämdes till 32 sk. B:o."

Detta protokoll är underskrivit av v. pastor S. A. Utterström, ordf. samt ledamöterna And. Carlsson, Axel Barthelsson, Jan Persson och Jan Andersson. Denne sist nämnde är min morfader.

Efter denna sista författningsändring synes även fattigvårdsprocesser ha börjat. År 1848 finnes omnämnt att Färentuna

fattigvårdsstyrelse sökt Håtuna fattigvårdsstyrelse för pigan Margareta Norbergs oäkta dotter Matilda.

1982 års utgifter synes helt vara täckta av influtna räntemedel som nu uppgått till 196 R:r 1 sk 11 r., utgifterna 189 R:r 36 sk 8 r.

1849 övertogs ordförandeposten av prosten Luhr, vilken fortsatte därmed till 1871.

Nu synes åter omändringar vara aktuella. 1867 fick fattigvården för första gången uppbördsmedel från kommunalnämnden. År 1870 beslutades att mjöl skulle levereras från samtliga mantal till de fattiga. År 1872 löstes ett roteindelningsförslag, fastställt för 5 år, med 2 kr. Den roteindelning, som fastställdes 1886, gällde sedan till den nya fattigvårdslagen trädde i kraft 1916 och upphörde först 31/12 1922. På grund av roteindelningen uppstod rätt ofta tvister mellan de olika rotarna såväl sinsemellan som med kommunens fattigvårdsstyrelse.

Till ordförande i fattigvårdsstyrelsen valdes 1871 överste Nauckoff, 1875 H Engelhart. 1878 överste Nauckoff, 1880 H J Waern, 1885 Gustaf Nilsson, 1889 Johan Hedin, 1895 L F Gelinder, 1902 lades fattigvården under kommunalnämnden enär fattigvården då avsevärt minskat. 1905 slopades den gamla fattigstugan och de sista där intagna utackorderades. Detta var i korta drag en översikt av 1800-talets fattigvårdsförhållanden.

I och med 1861 års bevillningsförordning och den nya kommunallagen upphörde de gamla bystämmorna.

Den 8 december 1862 valdes den första kommunalstyrelsen.

Den första protokollförda stämman hölls den 1 februari 1863 under Carl Gustaf Sehmans ordförandeskap. Kommunalnämnd eller kommunalstyrelse som det då vanligen kallades, hade från denna tid ordförande, C G Sehmann, Aske, efterträddes 1865 av C R Claesson, Signesberg, 1866 av Frey Fyrwald, Markeby, 1868 av G E Lundstedt, Norränge, 1878 av greve Carl Gustaf Lewenhaupt, Aske 1901 av H Thorselius, Håtunaholm. 1904 blev kyrkoherde Moström ordförande i stämman och Johan Hedin ordförande i nämnden, 1907 förenades åter stämma och nämnd under Johan Hedins ordförandeskap. 1917 övertogs befattningen av undertecknad, vilken haft längsta tjänstetiden eller 35 år.

1862 års utskylder, som inflöt 1863, utgjorde 1051:52 kr. Av dessa åtgick 422:87 till reparation av klockaregården, då belägen där nuvarande kyrkvaktmästarebostaden ligger. 150:24 till reparation av kyrkoherdebostället, 27:57 till Tjusta skola, 340:74 till ränta och amortering för Kyrkskolan, färdigbyggd 1861, samt dessutom några smärre belopp. 1863 års utdebitering var endast 629:41 kr. Bland utgifterna märkes fjärdingsmans lön 78:51, skolbyggnadslånet 346:70, reparation i prästgården 5:05, skollärlön 100:- kr. Samma utdebitering synes sedan i stort sett ha utgått under en lång följd av år.

År 1865 avslogs fråga om hundskatt, återkom 1868 med beslut om 1 R:r per hund, därefter uttogs ingen hundskatt förrän 1894 med 2 kr per st. 1896 höjdes hundskatten till 3 kr, med påföljd att antalet minskade från 56 till 39, eller med 17 st.

1868 märkes för första gången utgift till läkareboställe 146:24 kr. Under 1880-talet synes det ha varit mycket stridigheter läkaredistriktets kommuner emellan angående reparation av läkarebostället och apoteket i Wästtibble. 1903 väckte Kallmar, Över- och Yttergran fråga om förflyttning till Bålsta. Läkaredistriktet indrogs 1911 och hade då funnits sedan 1861. Sedan provinsialläkaren flyttat gjordes flera försök att få ett nytt distrikt, vilket sedan resulterade i ett extra provinsialläkaredistrikt i Sigtuna 1916. 1921 bildades Bålsta Provinsialläkaredistrikt.

1868 förekommer bland inkomsterna brännvinsutminuteringsavgift 20:61 kr. Summan varierade något under kommande år och utkvitterades under flera år av prosten Luhr. Denna inkomst ökade med åren, slutade 1913, och var då uppe i 400 kr. Ett gott tillskott, när hela den borgerliga kommunens utgifter, med undantag av skolan, uppgick till 12 à 1300 kr.

1871 slutbetalades skolhuset vid kyrkan.

1873 väcktes förslag om anskaffande av veterinär. Man ansåg att 40 öre per kreatur skulle utgöra avlöning. 6 år senare eller 1879 synes frågan ha avancerat till verklighet vid ett sammanträde i Bålsta.

1867 föreslogs att gemensamt med Håbo-Tibble anskaffa examinerad barnmorska med bosta i Tjusta, beslut 1868, år 1869 valdes mamsell Lundkvist, 1872 mamsell Burström, 1877 mamsell Gustafsson, 1878 mamsell Andersson, 1884 Elise Lindgren, gift

Holmgren, Aske 1888. Under åren 1869-1888 hade barnmorskan sin bostad bestående av ett rum och kök i lärarebostaden i Tjusta. Läraren hade rätt att använda barnmorskans kök till tvätt- och bagarstuga. 1903 fick läraren disponera hela huset.

1873 beslutades att fri försäljning av öl fick äga rum vid handelsboden vid Råby.

1877 fick läraren Elias Söderström kommunalstämmans förordnande att för allmänhetens räkning emottaga post.

1879 höjdes lärarelönen till 600 kr, enär statsbidrag då utgick med 400 kr.

År 1884 finnes anteckning om att folkmängden uppgick till 1020 personer. I början av 1890-talet varierade folkmängden mellan 950-och 1000. 1898 antecknades åter 1016 personer, 1904 fanns 934 personer, varefter en stadig minskning pågått.

1889 väcktes förslag om sammanslagning av häradernas tingsställen till Grillby, blev sedan 1904 Enköping.

Sedan år 1872 hade Hammarlund i Råby åtagit sig skyldighet att för 5 kr per år lämna nattlogi eller härbärge åt vandrare. Ersättningen höjdes några år senare till 10 kr. Hammarlund hade även skyldighet att mot poletter, som utlämnades av en i Råby boende ledamot av fattigvårdsstyrelsen, giva vandrarna ett mål mat för 25 öre. 1887 sänktes priset till 20 öre för att åter 1889 höjas till 25 öre. 1890 höjdes priset till 30 öre. Den 1 maj 1893 upphörde Hammarlunds skyldigheter.

Att befolkningen under senare delen av 1800-talet var rätt bofast synes framgå av att 19 st trotjänare medaljerades vid Aske 1893 och endast 7 år därefter ytterligare 15 st.

På 1890-talet synes vägväsendet börja taga form. Det var då ideligen sammanträden och uppdelning av väglotter och ploglag. Som liten pojke minns jag att Norränge och Råby hade sitt ploglag på stora vägen vid Bålsta. Det tog tid innan tre par oxar hann pulsa genom snödrivorna för att draga den där uppställda snöplogen.

1901 omtalas att det gamla sockenbiblioteket skulle genomgå, värdelösa böcker utrangeras och nya anskaffas. Härtill utsågs läraren Elias Söderström.

1902 var järnvägsbygget Märsta-Sigtuna-Örsundsbro-Heby ifrågasatt, kommunen satsade 200 kr för utredning. Förslaget visade sig ogenomförbart.

1906 uppdelades socknen i 6 brandrotar och 1907 var det allmän sprutmönstring.

1906 fick länsman bidrag till kostnader för telefon, 1911 fick fjärdingsman samma förmån.

1909 kom ny författning om valnämnd.

1910 var sockenvalda ombud på kongress i Stockholm för diskussion om folkpensionering, vilken sedan genomfördes 1913.

Då jag nu kommer in på nyare tid, eller den tid under vilken jag själv deltagit i det kommunala arbetet, mitt första uppdrag var vice skogsbrandchef 1913, har jag att i första hand vända mig till de ännu i kommunalnämnden kvarstående kommunalmännen, som tog hand om mig, när jag som ung pojke efter min fader invaldes i kommunalnämnden och med ens blev dess ordförande. Dessa äro greve Reinhold von Essen, agronom P J Högfeldt och f lantbrukaren Oskar Hållén. Till dessa män, som varit före mig och som jag under de 35 år jag fungerat som ordförande haft nöjet att samarbete med, här inneslutes givetvis även den femte ledamoten byggmästare Johan Hurtig, som under de 12 senaste åren varit ledamot av nämnden, vill jag vid detta tillfälle framföra mitt hjärtliga tack för gott samarbete, och för det store förtroende, som alltid visats mig. Kommunen har också till de fyra äldsta i tjänsten som ett erkännande bekostat de guldmedaljer, som landskommunernas förbund beslutat tilldela dessa. Vi representerade också troligen landets äldsta kommunalnämnd med en medeltjänstetid av 44 år. I varje fall har greve R von Essen rekordet med en tjänstetid av 60 år. Tre av oss erhöillo våra medaljer ur Hans Maj:ts Konungens hand på landskommunernas förbunds soaré medan den fjärde, herr Oskar Hållén, av hälsoskäl var förhindrad att närvara. Jag vill därför begagna detta tillfälle att fästa denna medalj på herr Hålléns bröst.

Den nämnd, som har de äldsta anorna i kommunens historia, är fattigvårdsstyrelsen. För dess utveckling under svunna tider har jag förut försökt göra ett litet sammandrag. 1917-1918 blev jag dess ordförande, enär styrelsen då var densamma som kommunalnämnden. Då den nya fattigvårdslagen av år 1918 trädde i kraft den 1 januari 1919, begärde och erhöill jag befrielse från ordförandeskapet och valdes i stället till vice ordförande, för att åter 1926 bli ordförande. Under senare år har fattigvårdsarbetet varit lätt jämfört med förhållandena på 1920- och 30-

talen. Då var lantarbetarebefolkningen mera rörlig och 10 à 12 processer hörde till ordningen för dagen. Den äldsta ledamoten i fattigvårdsstyrelsen är grevinnan Anna von Essen, vice ordförande från 1921 till 1945, då hon på egen begäran entledigades. Till grevinnan von Essen och till de nuvarande ledamöterna byggmästare Johan Hurtig, prostinnan Helny Littmarck, herr Herbert Johansson och friherrinnan Margaretha von Essen ber jag likaledes att få framföra mitt hjärtliga tack för ett mycket gott samarbete.

Sedan förbundsordningen för Håtuna-Håbo-Tibble fattigvårdsförbund fastställdes år 1922 och respektive fattigvårdsstyrelser iordningställdt ålderdomshemmet i Wästtibble, utsågs till direktion Knut Karlsson, Richard Carlsson och undertecknad. Richard Carlsson har från början till dess han avflyttade förra året varit kassaförvaltare. Undertecknad, som från början var v ordförande valdes 1926 till ordförande. Samma år invaldes grevinnan Anna von Essen, som under de 10 år hon var medlem av direktionen med stort intresse nedlagt ett gott och värdefullt arbete. Förvaltare Sven Karlsson och förvaltare John Josefsson har även varit medlemmar av direktionen några år och gjort hemmet och direktionen en hel del tjänster. Till dessa och till de nuvarande medlemmarna prostinnan Helny Littmarck och baron Carl von Essen ber jag också att få framföra mitt varma tack för gott samarbete. Häri inneslutes även direktionsmedlemmarna från Håbo-Tibble.

Sedan 1914 har pensionsnämnden funnits. Grevinnan Anna von Essen den enda nu kvarvarande av den första nämnden, har under många år varit nämndens ordförande. Här har också jägare Hj. Högberg varit ledamot från 1919 t o m 1947. Av de nuvarande ledamöterna torde byggmästare J Hurtig ha längst tjänstetiden eller från år 1930. Kontraktsprost R Littmarck har också varit nämndens ordförande under många år. För närvarande är herr Arthur Krantz ordförande. Övriga ledamöter i nämnden är herr Herbert Johansson och kantor K G Bergqvist. Jag kom med 1934 och vill nu till samtliga tre ordförande prostinnan Helny Littmarck, mångårig v ordförande och till samtliga förutvarande och nuvarande medlemmar framföra mitt hjärtliga tack för gott samarbete.

Barnavårdsnämnden är av senare data. Lagen är av den 6 juni 1924. Den 10 februari 1930 valdes nämnden för första

gången. Från första valet kvarstår prosten R Littmarck, som alltsedan starten till år 1948 på ett utmärkt sätt skött ordförandeklubban. Undertecknad har också varit med hela tiden, många år som v ordförande och nu senaste halvåret som ordförande. Vid första valet utsågs grevinnan von Essen. Kvarstod till 1942 och efterträddes då av friherrinnan Margaretha von Essen, som alltjämt kvarstår. Här har även under senare år prostinnan Helny Littmarck varit verksam. Hon har bl a skött utredningarna för mödrahjälpen på ett synnerligen förtjänstfullt sätt alltsedan dess tillkomst. Polisman John Hållén har varit barnavårdsman för samtliga fall under många år, vilket arbete han enligt mitt förmenande skött förträffligt.

Jag ber att till alla som arbetat och arbetar i denna nämnd få tacka för gott samarbete.

Till herrarna J Hurtig och skogvaktaren Olle Nilsson, som varit medlemmar av brandstyrelse och brandstodskommitté ber jag också att få framföra mitt varma tack.

Enär hälsovårdsnämnd och nykterhetsnämnd varit desamma som kommunalnämnd och fattigvårdsstyrelse ber jag att även som ordförande i dessa nämnder få framföra mitt varma tack för gott samarbete.

Bland förutvarande revisorer har vi bl a förvaltaren Sven Carlsson och de nuvarande direktör K E Andersson och bokhållaren R Kajland. Samt för ålderdomshemmet m fl kassor polisman John Hållén. Jag vill även tacka dem för det sätt på vilket de skött sina uppdrag.

Visserligen har icke skolan legat under den borgerliga kommunens förvaltning, emedan vi tillsammans med Håbo-Tibble bildat ett skoldistrikt, men då skolan ju sedan 1939 bort höra till den borgerliga kommunen och jag sedan lång tid tillbaka tillhört skolrådet, vill jag vid detta tillfälle passa på att tacka vår mångårige ordförande prosten R Littmarck för allt det arbete han nedlagt. Under hans ordförandetid byggdes bl a kantorsbostaden. Till skolrådets nuvarande ordförande baron Carl von Essen ber jag att såväl å egna som å kommunens vägnar få framföra ett hjärtligt tack för det arbete han under senare år nedlagt. Tack vare honom fick vi äntligen, efter flera års förberedelser, nya trevliga lärarebostäder i Tjusta. Att i dessa tider komma någon vart med alla slags omöjliga myndigheter som växer som svampar ur jorden och lägger sig i allt,

fordras både skicklighet och tålmod. Jag vet vilket oerhört arbete baron von Essen presterat, rest från Uppsala till Stockholm och vice versa, haft uppgörelser och tillsyn över byggena m m allt utan någon som helst ersättning. Jag måste beklaga att baron von Essen ej hann få byggnaderna färdiga. De kommer att överlämnas till den nya skolstyrelsen i befintligt skick. Det skall bli roligt att se om någon hädanefter kommer att utföra sådana arbeten som förtroendeuppdrag utan ersättning. I detta sammanhang vill jag även begagna tillfället att tacka vår nuvarande lärarekår för deras insats i skolarbetet. Enligt min mening har vi nu en utmärkt lärarekår och jag hoppas att de kommer att trivas i sina nya bostäder.

År 1937 kom en ny lag enligt vilken kommuner med över 700 innevånare skulle utse kommunalfullmäktige att i stället för kommunalstämman vara kommunens beslutande organ från den 1 januari 1938. Tack vare att valen icke någon gång varit politiska utan väljarna enats om en gemensam lista upptagande namn från olika samhällsgrupper och partier har arbetet under alla dessa år gått friktionsfritt. Det har ej förekommit någon enda votering, vilket visar att samarbetet varit utmärkt. Jag vågar tro att det inte finns någon kommun i detta land med lugnare och trevligare förhållanden.

Jag vet mycket väl att jag haft fel och brister, men jag vet också att jag i varje fall försökt att göra det bästa möjliga i alla situationer. Under min långa tjänstetid har det blivit liksom att kommunen varit ens egen och många gånger har kommunens intressen gått före egna.

Till de förutvarande fullmäktigeledamöterna Sven Carlsson, David Björkman, Nils Nilsson och Henrik Åhlström samt till samtliga nuvarande fullmäktigeledamöter, vill jag, då jag slutar som ordförande och Håtuna kommun upphör, framföra mitt djupt kända tack för det stora förtroende jag åtnjutit och för det goda samarbete som alltid varit rådande under hela den tid kommunfullmäktige varit kommunens beslutande organ.

Till samtliga sockenbor måste jag säga att visst känns det litet underligt att på en gång lämna alla förtroendeuppdrag men på samma gång kan det vara på tiden att koppla av innan man blir alltför gammal.

Även om förtroendet nu är på upphällningen, kommer jag alltid att minnas att jag under min långa tjänstetid haft i stort sett alla sockenbornas fulla förtroende och ber att samtidigt få tacka för alla hedersbetygelser jag under årens lopp fått emottaga.

E Hedin 1951